

גבולות היחידה: דברים פרק י"ט פסוקים י"ד-כ"א

נושא היחידה: איסור הסגת גבול ודיני עדות

כותב: נדב טחובר

הסבר כללי: לאחר שהובאו דיני רוצח בפסוקים א'-י"ג, מביאה התורה מקרים נוספים שעלולים להביא לידי רציחה (ראב"ע על פסוק י"ד), כמו מריבה על קרקעות, הסגת גדר הקרקע שלך לכיוון השטח השייך לחברך, ועדות של עדים זוממים על מנת להרוג אדם.

פתיחה: נזכיר את הנושא הקודם - דיני רוצח - ונספר לכיתה בקצרה את סיפור כרם נבות (מלכים א, פרק כ"א פסוקים א-ט"ז):

א וַיְהִי, אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, כִּרְמֵי הַיָּהוּ לְנִבּוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי, אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֵאל--אֶצֶל הַיְכָל אַחָאָב, מֶלֶךְ שְׁמֶרוֹן. ב וַיְדַבֵּר אַחָאָב אֶל-נִבּוֹת לְאֹמֵר תְּנֵה-לִּי אֶת-כַּרְמִי וַיְהִי-לִּי לְגֶן-יָרֵק, כִּי הוּא קְרוֹב אֶצֶל בֵּיתִי, וְאֶתְנֶה לָּךְ תַּחְתִּיו, כִּרְמֵי טוֹב מִמֶּנּוּ; אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ, אֶתְנֶה-לָּךְ כֶּסֶף מְחִיר זֶה. ג וַיֹּאמֶר נִבּוֹת, אֶל-אַחָאָב: ח לֵילֵךְ לִי מִיְהוָה, מִתַּתִּי אֶת-נַחֲלַת אָבֹתַי לָךְ. ד וַיָּבֵא אַחָאָב אֶל-בֵּיתוֹ סוֹר וְזַעַף, עַל-הַדְּבָר אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֵלָיו נִבּוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי, וַיֹּאמֶר, לֹא-אֶתֵּן לָךְ אֶת-נַחֲלַת אָבֹתַי; וַיִּשְׁכַּב, עַל-מִטָּתוֹ, וַיִּסַּב אֶת-פָּנָיו, וְלֹא-אָכַל לֶחֶם. ה וַתָּבֵא אֵלָיו, אִיזָבֵל אִשְׁתּוֹ; וַתְּדַבֵּר אֵלָיו, מֵהַזֶּה רוֹחֵף סָרָה, וְאֵינְךָ, אֹכֵל לֶחֶם. ו וַיְדַבֵּר אֵלֶיהָ, כִּי-אֲדַבֵּר אֶל-נִבּוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וְאֹמֵר לוֹ תְנֵה-לִּי אֶת-כַּרְמִי בְּכֶסֶף, אוֹ אִם-חֲפֹץ אַתָּה, אֶתְנֶה-לָּךְ כֶּרֶם תַּחְתִּיו; וַיֹּאמֶר, לֹא-אֶתֵּן לָךְ אֶת-כַּרְמִי. ז וַתֹּאמֶר אֵלָיו, אִיזָבֵל אִשְׁתּוֹ, אַתָּה תַעֲשֶׂה מְלוּכָה עַל-יִשְׂרָאֵל; קוּם אֲכַל-לֶחֶם, וַיִּטֵּב לָבָךְ--אֲנִי אֶתֵּן לָךְ, אֶת-כֶּרֶם נִבּוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי. ח וַתִּכְתֹּב סְפָרִים בְּשֵׁם אַחָאָב, וַתַּחֲתֵם בְּחַתְמוֹ; וַתִּשְׁלַח הַסְּפָרִים (סְפָרִים), אֶל-הַזִּקְנִים וְאֶל-הַחֲרִים אֲשֶׁר בְּעִירוֹ, הַיֹּשְׁבִים, אֶת-נִבּוֹת. ט וַתִּכְתֹּב בְּסְפָרִים, לֵאמֹר: קְרָאוּ-צוּם, וְהִשִּׁיבוּ אֶת-נִבּוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם. י וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי-בְלִיעֵל, נְגָדוֹ, וַיַּעֲדֵהוּ לֵאמֹר, בְּרַכְתָּ אֱלֹהִים וּמְלָךְ; וְהוֹצִיאֵהוּ וְסִקְלֵהוּ, וַיָּמָת. יא וַיַּעֲשׂוּ אֲנָשֵׁי עִירוֹ הַזִּקְנִים וְהַחֲרִים, אֲשֶׁר הַיֹּשְׁבִים בְּעִירוֹ, כַּאֲשֶׁר שָׁלַח אֵלֵיהֶם, אִיזָבֵל--כַּאֲשֶׁר כָּתוּב בְּסְפָרִים, אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלֵיהֶם. יב קְרָאוּ, צוּם; וְהִשִּׁיבוּ אֶת-נִבּוֹת, בְּרֹאשׁ הָעָם. יג וַיָּבֵאוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים בְּנֵי-בְלִיעֵל, וַיִּשְׁבוּ נְגָדוֹ, וַיַּעֲדֵהוּ אֲנָשֵׁי הַבְּלִיעֵל אֶת-נִבּוֹת נְגָד הָעָם לֵאמֹר, בְּרַךְ נִבּוֹת אֱלֹהִים וּמְלָךְ; וַיִּצְאֵהוּ מִחוּץ לְעִיר, וַיִּסְקְלֵהוּ בְּאֲבָנִים וַיָּמָת. יד וַיִּשְׁלַחוּ, אֶל-אִיזָבֵל לֵאמֹר: סִקְלֵ נִבּוֹת, וַיָּמָת. טו וַיְהִי כַשְׁמַע אִיזָבֵל, כִּי-סִקְלֵ נִבּוֹת וַיָּמָת; וַתֹּאמֶר אִיזָבֵל אֶל-אַחָאָב, קוּם רֵשׁ אֶת-כֶּרֶם נִבּוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי אֲשֶׁר מֵאֵן לְתֵת-לָךְ בְּכֶסֶף--כִּי אֵין נִבּוֹת חַי, כִּי-מָת. טז וַיְהִי כַשְׁמַע אַחָאָב, כִּי מָת נִבּוֹת; וַיָּקָם אַחָאָב, לְרַדֹּת אֶל-כֶּרֶם נִבּוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי--לְרִשְׁתּוֹ.

נשאל את התלמידים: מה רצה אחאב מנבות? כיצד הוא השיג בסוף את מבוקשו? כיצד זה מתקשר לנושא שבתחילת הפרק?

נסכם: אחאב חשק וחמד את נחלת אבותיו של נבות, ולשם כך שכר עדי שקר, שהעידו שלנבות מגיע עונש מוות, ולאחר שבית הדין הרג את נבות, אחאב לוקח את השדה שלו.

ביחידה שלנו למדנו על שני האיסורים – איסור הסגת גבול - גנבת נחלה, והאיסור של עדות שקר.

שניהם חוברים יחד לנושא שלמדנו בתחילת הפרק – איסור רציחה.

עיון בפסוקים:

נקרא את פסוק י"ד ונכתוב אותו על הלוח. נשאל את התלמידים: מהו האיסור המופיע בפסוק?

”לֹא תִסֹּג גְבוּל רֵעֶךָ, אֲשֶׁר גְּבֻלוֹ רֵאשִׁינִים--בְּנַחֲלֶתְךָ, אֲשֶׁר תִּנְחַל, בְּאֶרֶץ, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ.”

נסביר לתלמידים, כי איסור הסגת גבול בתורה איננו כמו שהוא נתפס בלשון ימינו - ככניסה ללא רשות לשטח של אדם אחר, אלא משמעו בפסוק שלנו הוא להסיט פיזית את הגבול בין האדם לבין שכנו כדי להרחיב את נחלתו, וכדברי רש"י:

"לשון 'נסוגו אחור' (ישעיהו מב), שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו למען הרחיב את שלו."

נשאל:

- איזה עוד איסור עובר אדם שעושה מעשה שכזה? ("לא תגזול")
 - אם כן, מדוע יש צורך באיסור נוסף?
- נמשיך בקריאת רש"י:

"והלא כבר נאמר: 'לא תגזול'. מה תלמוד לומר: 'לא תסיג'? למד על העוקר תחום חברו שעובר בב' לאוין. יכול אף בחוצה לארץ? תלמוד לומר: 'בנחלתך אשר תנחל וגו'', בארץ ישראל עובר כשני לאוין. בחוצה לארץ אינו עובר אלא משום 'לא תגזול'."

נבאר כי התורה אסרה על הסגת הגבול בארץ ישראל בשני איסורים, מפני החשיבות של חלוקת הנחלות בארץ באופן מדויק לכל אדם ולכל שבט.

נשאל: מנין למד רש"י שהאיסור הוא רק בארץ ישראל?

תשובה: "בְּנַחֲלֶתְךָ, אֲשֶׁר תִּנְחַל, בְּאֶרֶץ, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ." - נדגיש מילים אלו על הלוח.

נסכם: יש איסור נוסף בנטילת קרקע שאינה שלך, דווקא בארץ ישראל, מלבד איסור הגזלה, מפאת מעלתה הגדולה של ארץ ישראל, שדורשת הקפדה גדולה יותר מהיושבים בה.

נקרא את פסוק ט"ו, ונבקש מהתלמידים לבארו:

"לא-יקום עד אחד באיש, לכל-עון ולכל-חטאת, בכל-חטא, אשר יחטא: על-פי שני עדים, או על-פי שלשה-עדים--יקום דבר."

נרשום את הביאור על הלוח: בשביל לחייב אדם בדיון, יש צורך לפחות בשני עדים.

(אם יש זמן, ניתן להתייחס לרש"י ד"ה: "עד אחד" - המדבר על המושג "בניין אב" - לימוד ביאור של מילה או מושג ממקום אחד, לכל מקום אחר בו הוא יופיע בתורה. כאן: רק במקומות שכתוב במפורש "עד אחד", מדובר באחד, ובכל השאר - מדובר בשני עדים, כמו שמובא בפסוק ט"ז: "כי יקום עד חמש באיש", שהכוונה היא לשני עדים.)

נמשיך בקריאת פסוקים ט"ז-כ"א:

"מזו כי-יקום עד-חמס, באיש, לענות בו, סרה. יזועמדו שני-האנשים אשר-להם הריב, לפני ה', לפני הכהנים והשופטים, אשר יהיו בימים ההם. יח ודרשו השופטים, היטב; והנה עד-שקר העד, שקר ענה באחיו. יט ועשיתם לו, כאשר זמם לעשות לאחיו; ובערת הרע, מקרבך. כ והנשארם, ישמעו ויראו; ולא-יספו לעשות עוד, כדבר הרע הזה--בקרבך. כא ולא תחוס, עינד: נפש בנפש, עין בעין שן בישן, יד ביד, רגל ברגל."

נספר לתלמידים את המקרה המתואר בפסוקים, שבו שני עדים מעידים עדות שקר, ולאחר בירור עם עדים אחרים, נמצא שהם שיקרו, כי הם כלל לא היו מקום האירוע בזמן שבו הוא קרה, ובכך בסיס העדות נעקר (להבדיל מעדים מוכחשים - שבאו עדים אחרים שמעידים אחרת מהם בפרטי המקרה). עדים אלו מכונים: "עדים זוממים". נרשום זאת על הלוח!

נבקש שהתלמידים יצטוו לנו את הדין במקרה זה, ונרשום אותו על הלוח:

"ועשיתם לו, כאשר זמם לעשות לאחיו".

נבאר שיש לעשות לעדים את מה שהם ניסו לעשות לאדם שהעידו עליו, וניתן דוגמאות:

אם רצו לחייב אותו ממון – הם משלמים את הממון.

אם רצו לחייב אותו מיתה – ימותו העדים במקומו.

נחזור לסיפור כרם נבות שסיפרנו בתחילת השיעור, ונשאל את התלמידים: כיצד הקפדה על מצוות אלו שלמדנו בשיעור, יכלה למנוע את המעשה הרע של איזבל ואחאב? האם יש קשר בין מצוות אלו לבין תחילת הפרק? (אי הקפדה על מצוות אלו עלולה להביא את האדם למעשים רעים עד כדי רצח).

הצעות להמחשה:

סיפור.

סיכום על הלוח.

מסרים והפנמה:

א. מעלת ארץ ישראל וההקפדה על גזלת קרקע בתוכה.

ב. עבירה גוררת עבירה – כיצד עבירה קלה עלולה להביא לידי עבירה חמורה.

מבט שלם:

"ונסמכה פרשה זו, כי הסגת גבול מביא לידי ריב ומכות ורציחה..." (ראב"ע על פסוק י"ד).

סיכום:

ביחידה זו למדנו על האיסור להסיג גבול דווקא בארץ ישראל עקב מעלתה, וכן למדנו על איסור עדים זוממים ועונשם. מעשים אלו עלולים להביא לרצח, כמו שלמדנו מאחאב, שחשק בקרקע והשיגה על ידי משפט שקר ואף רצח את נבות. על כן, נסמכו פרשיות אלו לדיני רוצח.